



ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953



ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΠΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ
ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ



Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Ἡ Ἁγία Σοφία ἔχει μᾶκρος 241 πόδια καὶ φάρδος 224. Τὸ σκῆμα τῆς σταυρωτό. Μὲ τρία χωρίσματα κι' αὐτῆ, καὶ πλατύτερο τὸ καταμεισιανό. Τὸ χτίριο εἶναι στῆ μέση σκεπασμένο μὲ θόλο καμιά κατοστή πόδια διάμετρο. Ὁ θόλος αὐτὸς μαγκωμένος σὲ τετράγωνο μέσα, καὶ στηριγμένος ἀπάνω σὲ τέσσερις θεόρατους πινσοὺς ἢ ὀρθοστάτες, δηλαδή χτιστὲς κολῶνες. Αὐτοὶ οἱ πινσοὶ συνανταμώνονται στὰ ὕψη μὲ τέσσερις διάπλατες καμάρες ποὺ ἀφίνουν τέσσερα γυρτὰ ἢ σφαιρικά τρίγωνα, κι' αὐτὰ τὰ τρίγωνα γεμίζουν τὸν τόπο μεταξύ κάθε καμάρας. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ τὴν καμάρα ξεπροβάλλει ἕνας μισόθολος, κι' ἀπὸ τὴ δυτικὴ πάλαι ἄλλος ἕνας μισόθολος. Ἡ βορεινὴ ὁμοίως κ' ἡ μεσημβρινὴ ἢ καμάρα τριγυρίζονται αὐτὲς ἀπὸ τοίχους κολωνοστόλιστους. Δηλαδή δυὸ σειρὲς κολῶνες, ἢ μίαν ἀπάνω στὴν ἄλλη. Μέσα στοῦ ἀνατολικοῦ τοῦ μισόθολου τὸ βάθος ἔχουμε τρεῖς καμάρες, κ' ἡ καταμεισιανὴ εἶναι ἡ λεγομένη κόγχη ἢ ἀχηβάδα. Οἱ ἄλλες δυὸ οἱ πλαγινὲς δὲν κρατιοῦνται ἀπὸ τοῖχο καθὼς ἡ ἀχηβάδα, παρ' ἀπὸ δυὸ κολῶνες ἢ καθεμιὰ, κι' ἀπὸ πάνω τους ἄλλες σειρὲς κολῶνες.

Παρόμοια κατασκευὴ κι' ὁ δυτικὸς ὁ μισόκυκλος. Στῆ μέση ὁμοίως ἀντὶς ἀχηβάδα αὐτὸς ἔχει τοῖχο στὸ βάθος μὲ τρεῖς ἀπὸ τὶς ἑννιά βασιλικὲς λεγόμενες πύλες, ποὺ πᾶνε στὰ μέσα τοῦ νάρθηκα, μὲ τοὺς ψηφιδωμένους τοὺς θόλους, καὶ τὶς ἑπτὰ θύρες ἀπὸ τὰ δυτικὰ ὡς δεξω στὸ μικρὸ νάρθηκα (ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἡ μαρμαρένια ἢ φιάλη μὲ τὴν περίφημη τὴν μπροσοπισινὴ ἐπιγραφή τῆς «Νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν»¹⁾ ὁλονα μωσαϊκὸ χάμου, κολῶνες καὶ θόλο γύρωθε κι' ἀπάνωθε καὶ μέσα στῆς ἀχηβάδες τῶν τοίχων δώδεκα λιονταρήσια κεφάλια ποὺ ἀπὸ τὸ στόμα τους ἔτρεχε πάντα νερό.

Ἄς ξανάμπουμε ὁμοίως στὸ ναὸ μέσα, ἔχοντας τὸ πρόσωπό μας γυρισμένο ποδὸς τὸ Ἁγιοβῆμα. Δεξιὰ κι' ἀριστερά, δηλαδή βορεινὰ καὶ μεσημβρινὰ, πίσωθε ἀπὸ τὶς δυὸ

1. Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ, ποὺ διαβάζεται τὸ ἴδιο κι' ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρὸς τὸ τέλος ὅπως ἀπὸ τὸ τέλος πρὸς τὴν ἀρχὴ λέγεται μὲ τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν τῆς «καρκινική».

ἐκεῖνες ἀπανωτὲς σειρὲς κολῶνες (σπάνιο θεσσαλικὸ μάρμαρο οἱ πιότερες, ἀσπρόφλεβο βαθυπράσινο) ποὺ σηκώνουν τὶς πλευρὲς τοῦ καθαυτοῦ ναοῦ, δηλαδή τοῦ καταμεισιανοῦ τοῦ χωρισμάτου, ἀπὸ χάμου ὡς ἐκεῖ ἀπάνου ποὺ ἀρχινοῦν καὶ ριζώνουν οἱ μεγάλες οἱ καμάρες, ἔχουμε δυὸ πατώματα, καὶ τὰπάνω πάτωμα εἶναι ὁ γυναικωνίτης. Γυρίζει αὐτὸς καὶ πηγαίνει κι' ἀπάνω ἀπὸ τὸ νάρθηκα. Μαρμαρόστρωτος καὶ γεμάτος λογιῆς-λογιῆς λαμπρὲς κολῶνες, κ' οἱ στέγες τοῦ καταστόλιστες μὲ πολυσφάνταχτα ξόμπλια ψηφιδωτὸ πετράδι. Ἀνέβαιναν ἐκεῖ οἱ γυναῖκες μὲ γυριστὲς σκάλες ἀπέξω. Εἶχε ὁμοίως κι' ἀπὸ μέσα πόρτες γιὰ ν' ἀνεβαίνουν οἱ διάκοι καὶ νὰ θυμιατίζουν.

Οἱ ὀχτῶ οἱ πινσοὶ τοῦ ναοῦ, οἱ τέσσερις δηλαδή ποὺ ἀναφέραμε κ' οἱ ἄλλοι τέσσερις ἀπὸ τὶς δυὸ ἄκρες, ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ, καθὼς κ' οἱ τοῖχοι, κατασκεπαστοὶ ὅλοι ἀπὸ πορφυρίτη, γέσμι καὶ ἄλλα πολυτιμα μάρμαρα. Οἱ ὀχτῶ μεγαλειότερες κολῶνες ἀπὸ τὴ μιά κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ καταμεισιανοῦ ναοῦ, οἱ βαθυπράσινες, εἶτανε μεταφερμένες ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Ἐφesus. Οἱ ὀχτῶ κόκκινες κολῶνες κάτω ἀπὸ τὶς δυὸ καμάρες δίπλα στοὺς δυὸ μισόθολους, αὐτὲς ἦταν ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Ἡλιούπολης, παρμένες πρῶτα στὴ Ρώμη ἀπὸ τὸν Αὐρήλιο, κατόπι φερμένες ἐδῶ ἀπὸ πλούσια ἀρχόντισσα. Λογιῆς περίτεχνα σκαλίσματα καὶ ξόμπλια στὰ κεφαλοκόλωνά τους, ἀπὸ μάρμαρο αὐτὰ τῆς Προκόννησος, καὶ βυζαντινῆς κατασκευῆς. Χάμου πάλαι σκοῦρο μολυβὶ μάρμαρο μὲ φλέβες (ἀσπρουλὲς οἱ πιότερες) γιὰ νὰ σφαντοῦν ἀκόμα καλλίτερα τὰ χρώματα τριγύρω κι' ἀπάνω.

Ἐκατὸν ἑπτὰ εἶναι τοῦ Ναοῦ οἱ κολῶνες, ὅλες σπάνιο μάρμαρο καὶ παντῆς λογιῆς θωριές.

Τὸ φῶς τοῦ τὸ παίρνει ὁ Ναὸς ἀπὸ ἀμέτρητες θυρίδες στὰ ὕψη, ἄλλες ὀλοτρόγυρα στὴ βάση τοῦ θόλου, ἄλλες σκόρπιες ἀπάνω στοὺς μισόθολους καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς στέγης.

Ὁ μεγάλος θόλος 179 πόδια τοῦ ὕψους, εἶναι καμωμένος μ' ἀλαφρὰ πλιθάρια τῆς Ρόδου, κ' οἱ τέσσερις πινσοὶ τοῦ μὲ πολὺ στεριὸ ὕλικὸ ποὺ νὰ καλοβαστιέται ὁ θόλος, νὰ εἶναι κι' ὅσο γίνεται ἀλαφρὸς.

Πίσωθε ἀπὸ τέσσερα μισόκυκλα πού κάμνουν οἱ τέσσερις οἱ μεγάλες καμάρες σὲ κάθε κόχη, ὑπάρχει κι' ἀπὸνα θολωτὸ τετράγωνο μέρος, φωτισμένο κι' αὐτὸ ἀπὸ παραθύρια. Ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ καὶ τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ κάθε τέτοιου τετραγώνου πάλε, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ βορεινὸ καὶ μεσημβρινὸ πλευρὸ τοῦ ναοῦ, ἔχουμε ἄλλα δύο τετράγωνα μέρη, στηριγμένα μὲ τέσσερες κολῶνες γρανίτη. Τὶς ἕξη τετράγωνες αὐτὲς αὐλὲς τίς ἔλεγαν Κ ο υ β ῖ κ ο υ λ α εἶδος παρεκκλήσια.

Τέτοιος περίπου ὁ χωρισμὸς τοῦ ναοῦ. Νὰ περιγράψουμε τώρα ὅσο τοῦ ἀξίζει καὶ τὸ μεγαλόπρεπο στολισμὸ τοῦ καθὼς εἶταν τότες, σὰ δύσκολο· τὸ πολὺ μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριώτερα. Καὶ πρῶτο τ' ἀργυρὸ τὸ καγκελωτὸ Κονοστάσι, πού κ' οἱ πλάκες του κ' οἱ δώδεκα οἱ κολῶνες τριγύρω του ὄλα ἀσήμι. Στάπάνω μέρος καὶ λίγο παρακάτω ἀπὸ τὰ στολίδια πού στεφάνωναν τὸ ἔργο, σειρὰ δώδεκα χάλκινοι δίσκοι μ' ἀνάγλυφες προτομὲς Ἀποστόλων κι' Ἀγγέλων, κι' ὁ καταμεσιανὸς μὲ τὴν προτομὴ τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλοῦ πάλε εἶταν παρόμοιος δίσκος τῆς Παναγίας· καὶ καταμεσηῆς μεγάλος δίσκος μὲ σταυρὸ καὶ μὲ τὰ μονογράμματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας.

Ἡ Ἁγιατράπεζα ἄλλο θεόλαμπρο ἔργο· ὄχι μονάχα ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς, μὰ καὶ τὰ ὀλόχρυσά κι' ἀργυρά τῆς στολίδια, τ' ἀναρίθμητά τῆς διαμάντια καὶ μαργαριτάρια. Ἀπάνω τῆς στέκουνταν τὸ λεγόμενον Κ ι β ὠ ρ ι ο , τέσσερις καμάρες στηριγμένες σὲ τέσσερις ἀργυρὲς κολῶνες, κ' ἀπὸ κάθε τῆς πλευρὰ κρέμουνταν τέσσερα χρυσοῦφαντα σκεπάσματα μὲ μεγάλη μαστοριά δουλεμένα. Ἐνα παρίστανε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μεταξοκέντητη, μὲ ὀλόχρυσον φόρεμα, ἀνασηκωμένο ὁμως κατὰ τὸ πλευρὸ μὲ τρόπο πού νὰ φαίνεται πορφυρένιος χιτώνας, σιμὰ στὸ δεξιὸ χέρι πού δαχτυλὸδειχνε τὴ Βίβλο καθὼς τὴν κράταγε τ' ἄλλο χέρι. Πλάγι τοῦ Χριστοῦ στέκουνταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κρατῶντας ραβδί στὸ χέρι, μὲ σταυρὸ στὴν ἀπάνω ἄκρη. Ἄλλα σκεπάσματα πάλε παράσταναν τὸν Ἰουστινιανὸ μὲ τὴ Θεοδώρα.

Στὸν καιρὸ τῆς λατινοκρατίας τὸ ἔξοχο αὐτὸ ἔργο κομματιάστηκε καὶ τὸ μοιράστηκαν ἀναμεταξύ τους οἱ Δυτικοί.

Ἄλλο περίτεχνο ἔργο, ὁ ἄμπωνας μὲ τὴ

μαρμαρένια του σκάλα, μὲ τὴ πυραμιδένια στέγη, πού ὄχτῳ πετραδοστόλιστες κολῶνες τὴ σήκωναν. Σὲ ποῖο μέρος τοῦ ναοῦ εἶτανε στημένος ὁ ἄμπωνας δὲν εἶναι καλὰ γνωστό. Ἴσως κατὰ τὴ μέση τοῦ ναοῦ, πρὸς τ' ἀνατολικά. Καθὼς μὴτε τὸ δ ι α κ ο ν ι κ ὸ δὲν καλοξέρουμε πού βρίσκουνταν, δηλ. τὸ μέρος πού παραστέκουνταν κι' ὁ αὐτοκράτορας κι' ὁ πατριάρχης σὰ δὲν καθίζανε στὸ θρόνο τους.

Στολισμένη καθὼς ὁ ἄμπωνας μὲ χρυσάφι, μὲ σαρδονύχι καὶ μὲ ζαφεῖρι, εἶταν κ' ἡ σ ο λ έ α , ὁ καγκελωτὸς ὁ περίγυρος γιὰ τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς ψάλτες, μετὰξὺ ἄμπωνα κι' Ἀγιοβῆμα, μὰ κάτι πιὸ σιμὰ στ' Ἀγιοβῆμα.

Ὅσο γιὰ τοὺς θρόνους, ὁ θρόνος τοῦ πατριάρχου στεκότανε δίπλα στ' Ἀγιοβῆμα ἀπὸ τὴ νότια τὴ μεριὰ ἀνάμεσα σὲ τέσσερις ἀργυρὲς κολῶνες, καὶ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπὸ τὴν ἀντικρυνὴ μεριὰ.

Ψηφιδώματα πὼς εἶχε ἀμέτρητα ὁ ναὸς σὲ κάθε του μέρος εἶναι βέβαιο, ἀν καὶ δὲν εἶναι γνωστὸ σὲ ποιά ἐποχὴ ἐβάλλθησαν ὄλα. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως τ' ἀχρῖσαν ὅταν ἔκαμαν τὸ ναὸ τζαμί, κ' ἔγραψαν ἀπὸ πάνω ἀραβικὰ ρητὰ, κ' ἔτσι ἔμειναν ὡς τὰ 1847, πού ὁ Σουλτὰν Μετζίτης ἔβαλε Γάλλο μάστορη, τὸ Φασσάτη, κ' ἔξυσε τὸ χρῖσιμο καὶ ξανακαθάρισε τίς ζουγραφιές. Μιά τους παρασταίνει Ἄγγελο μέσα σὲ χρυσοῦμένο οὐρανὸ μὲ σφαῖρα στ' ἀριστερὸ καὶ κοντὰρὶ στὸ δεξιὸ χέρι, καὶ τὰ διάπλατα φτεροῦγια του κατεβαίνουν ὡς χάμου. Ἄλλη ἱστορεῖ τὸ Χριστὸ σὲ μεγαλόπρεπο θρόνο, καὶ βλογάει κρατῶντας ἀνοιχτὸ βαγγέλιο, μὲ γράμματα μέσα «Εἰρήνη ὑμῖν, Ἐγὼ εἰμί τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ζερβόδεξα αὐτῆς εἶναι οἱ προτομὲς τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἀρχαγγελοῦ Μιχαὴλ μέσα σὲ δίσκους, κι' αὐτοκράτορας στεφανωμένος καὶ λαμπροφορεμένος προσπέφτει στὰ πόδια τοῦ Ἰησοῦ. Σ' ἄλλα μέρη πάλε στίς καμάρες ἀπάνω βλέπει εἰκόνας Ἁγίων, Ἀποστόλων, ἢ τῆς Παναγίας μὲ τὸ Χριστὸ στὴν ἀγκαλιά. Στὰ τέσσερα γυρτὰ ἢ σφαιρικὰ τρίγωνα παρασταίνονται τέσσερα Σεραφεῖμ· στοῦ γυναικωνίτη τοὺς θόλους ἢ Πεντηκοστή· καὶ στοὺς θόλους τοῦ μεγάλου νάρθηκα ὁ Χριστὸς μὲ τὴ Θεοτόκο καὶ μὲ τὸν Πρόδρομο, κι' αὐτοκράτορας προσπεσμένος στοῦ Χριστοῦ τὰ πόδια.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

Ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ρωμιοσύνης.

